

Tarihte ve Günümüzde Ehl-i Sünnet Sempozyumu

Giriş

03-05 2004'de İslâmî İlimler Araştırma Vakfı tarafından organize edilen "Tarihte ve Günümüzde Ehl-i Sünnet" adlı sempozyum, yurt içinden ve yurt dışından katılan kırk kişilik ilim adamı tarafından İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanı'nun açılış konuşmasıyla başlayan ve 3 gün süren sempozyumda, 7 oturumda, 10 tebliğ sunuldu. Her tebliğden sonra tebliğle ilgili görüş ve sorulara yer verildi, ve üçüncü günün sonunda genel bir değerlendirme yapıldı. Vakıf başkanı Ali Özek'in, itikadın önemine işaret ettiği konuşmasının ardından birinci oturuma geçildi.

Tanıtım

Prof. Dr. Salih Tuğ başkanlığında yapılan birinci oturumda Prof. Dr. Mevlüt Özler, "Ehlü's-Sünne ve'l-Cemâ'a'nın Oluşum Süreci, Tarihsel - Teolojik Bağlamı ve Kimliği Sorunu" adlı bir tebliğ sundu. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat kavramının, sosyolojik bir kavram olduğunu ifade eden Özler, sünnet ve cemaat kelimelerinin Kur'an ve Sünnet'te ayrı yerlerde bulunmakla birlikte, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat şeklinde geçmediğini, bu kavramın genelde, Ashâbu'l-Hadis, Eş'arilik ve Mâturîdîliği içine alan şemsiye bir kavram olduğunu belirtti.

Bu oturumun müzakerecilerinden, Prof. Dr. Yusuf Şevki Yavuz, sunulan tebliğin, konu başlıklarıyla ve mukayeseli bir şekilde ele alınmasının daha faydalı olacağını ifade etti. İman-amel ayrımı yapmanın Ehl-i Sünnet için talihsizlik olduğunu ve bu durumun erdemsizliğe yol açtığını savundu.

Oturumun ikinci müzakerecisi, Prof. Dr. Sönmez Kutlu, kavram analizi yapılırken Ehl-i Sünnetin teolojik mi siyasal mı olduğu üzerinde genişçe durulmasının önemine işaret etti. Bu kavramın hicri dördüncü asırdan itibaren kullanıldığını zannedildiğini, ama aslında İbnü Sa'd'ın *Tabakât*'ında Ehl-i Sünnet ve cemaat kelimelerinin on, on beş yerde geçtiğini belirtti. Bununla birlikte cemaat kavramının daha önceleri kullanıldığını belirterek, buna örnek olarak Ebû Hanife'nin *Risâle-i Osman el-Bettî*'de söz konusu kavramın beş yerde geçtiğini ve bunun, tevhid ve nübüvvet gibi temel

konularda tenzili inkar etmedikçe tekfir etmeyenler anlamında şemsiye bir kavram olduğunu, Ehl-i Sünnetin, başlangıçta, önce cemaat sonra sevâdü'l-a'zam ve âmmeye şeklinde kullanıldığını, Ehl-i Sünnetin oluşmasında, Ashabü'r-Hadisten çok Ashabü'r-Rey'in etkili olduğunu açıkladı. Ancak daha sonra, Ashâbu'l-Hadis'in hem cemaat hem de Ehl-i Sünnet kavramını tekeline almak suretiyle bu kavramları marjinalleştirdiğini belirtti ve bu anlayışın zamanla Rey taraftarları üzerinde de etkili olduğunu savunarak, bunun Ehl-i Sünnetin hoş görülmesi ve birleştirici özelliğini zedelediğini ifade etti. Ashabü'r-Rey ve Mürcie arasındaki ilişkinin, Mâturîdîliğe, Mürcie bulaşmasını diye Mâturîdîliğin arka planının inkar edildiğini, bunun da, sorunlara akılcı bir şekilde çözüm üreten dinamik yapının göz ardı edilmesine yol açtığını belirtti. Özellikle selefi yayınların arttığı ve selefilik baskın çıktığı son dönemlerde, seleflik üzerinden Ehl-i Sünnetin anlaşılmasına çalışıldığına dikkat çekerek, bunun sağlıklı bir yaklaşım olmadığını ifade etti. Ayrıca, Ehl-i Sünneti, tek tip bir anlayış olarak görmenin, onun zenginliğini ve önemini küçümsemek olacağını; bu sebeple, Ehl-i Sünnetin çoğulcu, toparlayıcı, birleştirici, te'vilden dolayı tekfir etmeyen anlayışının korunması suretiyle yeniden bir Ehl-i Sünnet inşasına gidilmesini önerdi.

Prof. Dr. Bekir Topaloğlu başkanlığında yapılan ikinci oturumda, Doç. Dr. Mehmet Zeki İşcan, "Ehl-i Sünnetin Oluşumunda Öncü Şahsiyetler: Hasan Basri ve Ebû Hanife Üzerine Mülâhazalar" adlı tebliğini sundu. İşcan, Hasan Basri ve Ebû Hanife'yi Ehl-i Sünnetin iki önemli şahsiyeti olarak ele aldı. O, bunlardan Hasan Basri'nin, dünyayı kötülediğini, insanın ruhaniyetini muhafazaya güç yetirebilmesi için dünyadan el etek çekmesi gerektiğini savunduğunu söyleyerek bu anlayışa "öte dünyacı" (other wordly) adını verdi. İşcan, Ebû Hanife'nin, dinin temel ilkelerine bağlı kalarak, aklılığı ve insanılığı esas alarak dini, evrensel ölçülerde tanımlamaya çaba sarf ettiğine işaret ederek, bunun "bu dünyacı" (this worldly) bir anlayış olduğunu savundu. Zühri, Süfyan es-Sevri, Mâlik b. Enes, Şafi'î vb. kimselerin temsil ettiği Hadis taraftarlarının ise, bu dünyaya önem vermeyen, yeni bir meselenin ancak geçmişe referansla çözülmesi gerektiğini öngören gerilemeçi' (declinizm) bir din anlayışını benimseyip savunduğunu ifade etti. Bu üç görüşten, Ebû Hanife'nin görüşünün islamın genel prensiplerine daha uygun olduğuna işaret etti.

Oturumun birinci müzakerecisi olan Prof. Dr. Mustafa Öz, Ebû Hanife'nin Ehl-i Sünnetin büyük öncülerinden biri olduğu görüşünü destekledi ve onun görüşlerinin daha tutarlı olduğu konusunda İşcan'la aynı görüşü paylaştığını ifade etti. Hasan Basri'nin, dünyayı tamamen kötülemesini

ve ona hiç değer vermemesinin, Kasas suresinin yetmiş yedinci ayetinde geçen, “Allah’ın sana verdiği şeylerde, ahiret yurdunu gözet; fakat dünyadaki payını da unutma ...” ayetine ters düştüğü gerekçesiyle doğru bulmayıp eleştirdi.

Oturumun ikinci müzakerecisi Prof. Dr. Ramazan Altıntaş ise, İşcan’ın Ehl-i Sünneti, “bu dünyacı”, “öteki dünyacı” ve “gerilemeci” şeklinde bir tasnife tabi tutmasını eleştirdi. İslamın, hem bu dünyada hem de ahirette huzuru hedeflediğini belirtti.

Oturum başkanı Topaloğlu, konuşmaların Hasan Basri’nin görüşleri üzerinde yoğunlaşması dolayısıyla, Hasan Basri’ye isnat edilen bazı görüşlerin ona ait olduğu konusunda şüphelerinin bulunduğunu, bu bakımdan onun hakkındaki iddiaları iyi bir şekilde incelemeyen değerlendirmede bulunmanın sağlıklı olmayacağına dikkat çekti.

Prof. Dr. M. Saim Yeprem başkanlığında yapılan üçüncü oturumda, Doç. Dr. M. Sait Özervarlı, “Ehl-i Sünneti Meydana Getiren Ana Mezhepler ve Görüşleri” adlı tebliğini sundu. Hakem olayından sonra Haricilerin şiddet içeren bir siyasi muhalefet yolunu benimsemesi üzerine, Ehl-i Sünnetin, Müslümanların tarihi mirasına sahip çıktığını, toplumsal çatışma ve kriz ortamına meydan vermeyecek orta yolu benimsediğini belirten. Özervarlı, Ehl-i Sünnetin, genelde, Ashabu’r -rey ve Ashabü’l-hadisi, diğer bir ifadeyle kelamcılık ve selefilik kapsayan üst bir terim şeklinde kullanıldığını ifade etti.. Kelâmî Ehl-i Sünnetin, müdafaa, muhafaza özelliğinin yanı sıra değişime ve gelişime açık olduğunu; buna mukabil, Selefî Ehl-i Sünnetin ise, mutaassıp muhafazakar, değişime ve gelişime kapalı olduğunu savundu. Daha sonra, Ehl-i Sünnetin, Ehl-i kible içindeki diğer büyük mezheplerden, temelde, akıl-nakil, iman-amel, zât-sıfat, irade-fiil, imamet-hilafet konularında ayrıldıklarını mukayeseli olarak açıklamaya çalıştı.

Bu oturumun birinci müzakerecisi, Doç. Dr. Mustafa Sinanoğlu, Özervarlı’nın Ehl-i Sünnetin, Kelâmî ve Selefî olarak iki kısma ayrılmasının metot farklılığından kaynaklandığı görüşünü destekleyici açıklamalarda bulundu. İkinci müzakereci Doç. Dr. Cağfer Karadaş, Mutezile’nin, itikâdî ve amelî konularda akılcı değil, nakilci bir mezhep olduğunu ve her mezhebin, kendi radikal yorumunu doğurduğuna dikkat çekti.

Bu oturumda, Ayetullah Vaizzâde Horasânî tarafından “Ehl-i Sünnet ve Şia” adlı ikinci bir tebliğ sunuldu. Horasânî, tevhid, nübüvvet ve ahiret konusunda Ehl-i Sünnetle Şia’nın aynı görüşte olduğunu ve Kur’an’da, bütün müminlerin kardeş oldukları belirtilmesine rağmen Müslümanların birlik ve

beraberlik içinde yaşamadıklarını ifade etti, bu durumdan yakındı ve ayrımcılığın, cehalet ile siyasetten kaynaklandığını ifade etti..

Bu oturumun birinci müzakerecisi, Doç. Dr. İlyas Üzümlü, Horasânî'nin aksine, Ehl-i Sünnetle Şia'nın, Tevhid (iman) ve nübüvvet konularında aynı görüşe sahip olmadığını, İmâmiyye Şiasının merkezinde imamet meselesi olduğunu belirtti. Şii yazar Kulenî'ye göre, imamete inanmanın, imanın şartları arasında yer aldığını, ayrıca, Şiilerin ezanı, Muhammeden rasulullah yerine, Aliyyen veliyyullah şeklinde okumasına ve Ebû Hanife için, "imâmü'l-erbâbi'l-vesvese" denildiğine dikkat çekti. Bütün bunların, Horasânî'nin görüşünü çürüttüğünü söyledi. ikinci müzakereci Doç. Dr. İsmail Safa Üstün ise, Ehl-i Sünnet ve Şia arasında esas farkın imamet meselesi olduğuna vurgu yaparak bu konuda açıklamalarda bulundu.

Prof. Dr. M. Akif Aydın başkanlığında gerçekleşen dördüncü oturumda, Prof. Dr. Ahmed Suphi el-İyâdî, tarafından "Ehl-i Sünnetin Usul Anlayışı" adlı bir tebliğ daha sunuldu. Burada, te'vilin, tenzile ve lügate uygun olması gerektiğini, Kur'an'da geçen "yed" kelimesinin kudret anlamına, "câe Allahu" sözünün Allah'ın askeri anlamında olduğu belirtildi. Ayrıca, kıyas ve icmanın sadece fıkhıta geçerli olduğuna, bu ikisinin, akîde konusunda yeri olmadığına dikkat çekildi. Aklın esas oluşu ve kitaptan önce geldiği, imametın icmaen vacip olduğu ve ona uyulması gerektiği, devlet başkanının ümmet tarafından seçilmesi gibi konulara temas edildi.

Bu oturumun ikinci tebliğcisi, Doç. Dr. Şükrü Özen, "Kelâmî tartışmaların Ehl-i Sünnet Usûlünün Oluşumundaki Rolü" adlı tebliğinde, ilmî disiplinlerin henüz teşekkül etmediği ilk dönemlerde, amel ve inançla ilgili tartışmaların kelâmî yönünün ağır bastığı, kelim ve usûlün sistematik bir disiplin haline gelmesinden sonra karşılıklı etkileşim içinde geliştikleri ifade edildi. Usûl-ü fıkhıta yapılan kelâmî tartışmaların daha çok kavramlar üzerinde yoğunlaştığına vurgu yapıldı. Ortaya konan bu tanımlamalardan hareketle, Ehl-i Sünnet kelâmının özelliklerini tespit etmenin mümkün olduğu belirtildi. İlk dönemlerden itibaren, Kur'an, sünnet, icmâ' ve kıyasın, usûlcüler tarafından deliller hiyerarşisi içinde, dinin asılları olarak görüldüğü, usûl ilminin teşekkülünde, iç dinamiklerle birlikte, dış kaynakların da etkisinin bulunduğu belirtildi. Ebû Hanife ve Şâfi gibi ilk müctehid imamların kelama sıcak bakmadıklarına dair rivayetlerin gerçeği yansıtmadığı belirtildi. İlk dönemlerdeki tartışmaların ortaya çıkardığı bazı temel usul konular açıklanmaya çalışıldı.

Prof. Dr. Hazma Aktan başkanlığında yapılan altıncı oturumda, "Mezheplere Göre Akıl-Nakil İlişkisi" adlı tebliğ, Prof. Dr. Vehbe ez-

Zuhaylî'nin gelememesi sebebiyle sunulamadan müzakereye geçildi. Bu bölümün müzakerecilerinden Prof. Dr. Yaşar Aydın, Selefiyye, Eş'ariyye ve Mâtürîdiyyenin görüşlerini açıklamaya çalıştı. Mezhepler arasındaki farkın metot farklılığında kaynaklandığını belirtti. Mâtürîdîlikte, hem diğer İslam fırkalarına hem de İslam dışı düşüncelere cevap verilmeye çalışıldığı, Mâtürîdî'nin akıl ile nakli birbirinin destekleyicisi kabul ederek Mutezileye yaklaştığı, Ehl-i Sünnet kelmacılarının, vahyi esas kabul ettikleri ve Eş'arilikte, hikmete ve düşünceye pek yer olmadığı; Mâtürîdîlikte ise, her şeyin hikmete göre yaratıldığına inanıldığı belirtildi.

Mustafa Fayda başkanlığında yapılan altıncı oturumun birinci bölümünde, Doç. Dr. Reşat Öngören'in hazırladığı "Ehl-i Sünnet'te Tasavvufun Yeri" adlı tebliğ, kendisi gelememesi için, Dr. Ramazan Yıldırım tarafından okundu. Tebliğde, Ehl-i Sünnetin kapsamı açıklandıktan sonra, Ehl-i Sünnete göre tasavvufun bir değerlendirilmesi yapıldı. Tasavvuf, ihlası gerçekleştirmeye yardım eden bir kurum olarak tanımlandı. "İhlas" ya da "ihsan"ın, iman ve amelden bağımsız olmadığına; aksine bu iki cüzün özünü ve zirvesini teşkil ettiği vurgulandı. Mutasavvıfları diğer gruplardan ayıran temel özelliklerin başında, bilgiye ulaşma ve hakikati elde etme konusunda benimsedikleri keşif metodunun olduğu belirtildi. Tasavvufun nafile ve mubah alanı kapsadığı, bu nafilelerden sonuç alabilmek için farzların da eda edilmesi gerektiği ifade edildi. Tasavvufun gaye olmadığı, ihlas/ihsan boyutunu gerçekleştirmek için bir vasıta olduğu vurgulanan tebliğde, tasavvufun, Müslüman olmak için şart olmadığına altı çizildi. Dinin zahiri hükümlerinin önemli olduğu, rabita, istimdat gibi şeyleri, vasıttan daha ileriye götürmenin yanlışlığına dikkat çekildi. Ayrıca, keşifle elde edilen bilgilerin subjektif olduğunun asla göz ardı edilmemesi gerektiği ve bunlara, herkesin uymasının zorunlu olmadığı, Kur'an'ın zahiri manalarını inkar etmenin, hem Ehl-i Sünnet alimlerinin, hem de mutasavvıfların onaylamadıklarına dikkat çekildi.

Müzakerecilerden, Doç. Dr. Hüseyin Saroğlu, Gazali gibi mutasavvıfların keşif ile vahyin eşit görülmesinin ve keşfi, içtihadattan üstün görmesinin yanlış olduğunu belirterek, bu anlayışı eleştirdi. Dr. Necdet Tosun, Ehl-i Sünnet alimlerinin sufilere bakışı üzerinde durdu, ve Kur'an'ın temel prensiplerine aykırı olmamak kaydıyla, farklı yorumlara açık olunmasını savundu.

Oturumun ikinci bölümünde, Prof. Dr. Hazma Aktan, "Ehl-i Sünnetin Yönetim Anlayışını Oluşturan Temel İlkeler" adlı tebliğini sundu. Allah'ın Kur'an'da, adalete ve istişareye dayalı yönetim şeklini önerdiğini dikkat

çekerek, meşveret ve adalet konusunu Hz. Peygamberin uygulamalarından örnekler vererek açıklamaya çalıştı. Hz. Peygamberin, Bedir, Uhud, Hendek ve Tebüük savaşlarına, arkadaşlarıyla iştişare ederek karar verdiğine dikkat çekti. İstişareye her kesin katıldığını ve Hz. Peygamberin herkesi dinlediğine ve onların görüşlerine değer verdiğini, kafalardaki bütün istifhamları gidermeye çalıştığını belirtti. Hendek savaşından önce yapılan iştişarede, Selman-i Farisi (r.a.)'ın ileri sürdüğü, Medine'nin etrafına hendek kazalım fikrinin benimsendiğini; oysa o dönemin Arap kültüründe, Arap olmayan bir kimsenin adam yerine bile konulmadığına dikkat çekerek, Hz. Peygamber döneminde, dünya işlerinin, iştişareyle yapıldığına, halkın kendi kendini yönetmesinin esas olduğuna vurgu yaptı. Yönetimin şeffaf olması, halkın yönetimin içinde bulunup soru sorabilme ve öğrenme hakkına sahip olması; ayrıca, yargıda, gelir dağılımında, makamda kısaca, her şeyde adaletin hakim olması gerektiği görüşünün hakim olması gerektiğini örnekleriyle açıklamaya çalıştı.

Sünnilerin, Hülafa-i raşidin dönemini idealize ettiklerine vurgu yapan Prof. Dr. İlhami Güler, halife seçimi gibi konularda kurumlaşmaya gidilmemesinin İslam toplumunda kargaşaya sebep olduğunu, bunun yerine yenilikçi, ihtiyaçlara cevap veren bir anlayışın hakim olması gerektiğini savundu. Prof. Dr. Ali Özek ise, Hz. Peygamberin biri nübüvvet diğeri siyaset olmak üzere iki vasfının bulunduğunu ve o (s.a.s.)'in her şeyi adalet ve iştişareyle yaptığını; ancak Hz. Ebû Bekir'in kendi yerine Hz. Ömer'i aday göstermesini doğru bulmadığını, bunun, Müslümanların öz iradesiyle seçim yapmasını engelleyen bir unsur olduğunu, Hz. Ömer'in de, Peygamberimizin aksine, hanımların biatini almadığını savundu. Bunun üzerine, oturum başkanı Prof. Dr. Mustafa Fayda, Hz. Ömer'in, Hz. Peygamberi en iyi anlayan ve onun sünnetini en iyi uygulayanlardan biri olduğuna işaret etti.

Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez başkanlığında yapılan altıncı oturumda, ilk olarak, Prof. Dr. Hasan Hanefî "Günümüz Selefî Akımları ve Tarihî Selefîlik ile İlişkisi" adlı bir tebliğ sundu. Müslümanların geçmiş tecrübelerinden yararlanması gerektiğini, ancak, bunu yaparken tarihin derinliklerinden kaybolmadan sorunlara çözüm arayan, yenilikçi ve dinamik bir anlayışın geliştirilmesini istedi. Ehl-i Sünnet mezhebine ve yetmiş üç fırka hadisine eleştiriler getiren Hasan Hanefî, Müslümanların tarih boyunca sıkıntıya düşmelerinin en büyük sebebinin mevcut Ehl-i Sünnet anlayışı olduğunu ifade etti, mezhep ayrımcılığının tehlikesine dikkat çekti, kurtuluşunun ancak, akılcı, yenilikçi, dinamik ve ihtiyaçlara cevap verebilen Selefî anlayışa sahip olmakla mümkün olabileceğini ifade etti.

Müzakerecilerden Prof. Dr. M. Hayri Kırbasoğlu, Hasan Hanefi'nin görüşlerini destekleyici açıklamalarda bulundu. Ehl-i Sünnetin fırka-i Naciye anlayışıyla, Müslümanlara bir şey kazandırmadığını aksine, onları parçalayıp mahvettiğini, bundan kurtulmak için Hasan Hanefi'nin açıkladığı Selefî düşüncenin hakim olmasına vurgu yaptı ve onun görüşlerini açıklamaya çalıştı. Bu oturumun ikinci müzakerecisi Doç. Dr. Mehmet Büyükkara ise, Hasan Hanefi'nin Selefîlik tanımlamasına çekincelerini belirtti ve selefîliğin tarihî süreci üzerinde durdu. Cemalettin Efgani, Mevdudi, Reşit Rıza, Muhammed Abduh ve Seyit Kutup vb. alimlerin Selefî olduğunu belirten Büyükkara, bu anlayışın Reşit Rıza ile Vahhabiliğe yaklaştığını ancak Vahhabilik adının toplumda, antipati uyandırmasında çekinildiği için Selefî adında karar kılındığını ifade etti. Selefî anlayışın özelliklerini, hadis merkezli zahiri yorumcu, kurtuluşçuluk, tekfirci ve uzletçi şeklinde sıraladı.

Bu oturumun ikinci tebliğcisi, Prof. Dr. İlyas Çelebi, "Geleneksel Ehl-i Sünnet Anlayışının Günümüzde Yeniden Değerlendirilmesi" adlı bir tebliğ sundu.. Ehl-i Sünnetin başlangıçta aynı anlayışı paylaşanları ifade eden şemsiye bir kavramken, daha sonra, Ehl-i Bid'ata karşı mezhep imamlarının içtihatlarına dayanan din anlayışını savunan fırka-i Naciye haline dönüştüğünü söyledi. Tarihi süreç içinde, Ehl-i Sünnet kavramının anlamları üzerinde durdu ve zaman içinde bu kavramda, bir takım anlam kaymaları olduğuna dikkat çekerek, bunları, örnekleriyle açıklamaya çalıştı. Bugün Ehl-i Sünnet kavramının, diğer mezhepleri dışlayan olumsuz bir hale dönüştüğünü, bu nedenle, bunu kullanmaktan aslında vazgeçilmesi gerektiğini, ancak bunun zor bir iş olduğunu söyleyerek, alternatif olarak Ehl-i Sünnet kavramının içinin yeniden doldurulması gerektiğini ifade etti.. Bunun da, ancak, öz güvenin oluşması, özgürce düşünceyle, barış ve huzuru isteyerek, taklit ve taassuptan uzak kalarak, dengeli ve tutarlı bir anlayışın hakim olmasıyla mümkün olduğunu açıklamaya çalıştı.

Bu tebliğin müzakerecileri Doç. Dr. Erkan Yar, Müslümanların başına gelen sıkıntıların, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat anlayışına sahip olmasından kaynaklandığını tekrar ederek bu konuya vurgu yaptı. ve Doç. Dr. Tahsin Görgün ise, toplantı boyunca Ehl-i Sünnet anlayışının kötü bir imajının çizildiğini, onun Müslümanların geri kalmasının tek suçlusu gösterildiğini, fakat bunun böyle olmadığını ifade etti. Bu bağlamda, Ehl-i Sünnetin istitaat konusunda, Mutezileden çok daha ileri bir anlayışa sahip olduğunu ifade etti.

Prof. Dr. M. Saim Yeprem, Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez, Prof. Dr. Hasan Hanefi, Prof. Dr. Mahmut Kaya ve Prof. Dr. M. Hayri Kırbasoğlu

tarafından, üç gündür sunulan tebliğ ve müzakerelerin genel bir değerlendirilmesi yapıldı. Sonuçta, şu görüşlere varıldı.

İslamın bir bütün olduğu ve çeşitli gruplara ayrılarak bu bütünlüğün zedelenmesine yol açacak girişimlerden uzak durulması benimsendi Bunun,,birlik ve beraberliğin ve hoş görü ortamının temini için şart olduğu vurgulandı. Bunun için, islam'ın genel prensipleri etrafında tek şemsiye altında toplanılması gerekli görüldü. Bununla birlikte Kur'an'ın temel prensipleri çerçevesinde kalmak şartıyla, çeşitli düşünce ve eğilimlerin olmasının tabii bir durum olduğu, bunun aslında bir çeşit zenginlik olduğu dile getirildi. Ancak, hiçbir mezhebin veya grubun islam'la özdeşleştirilmesinin doğru olmadığına vurgu yapıldı. Bu sebeple, Müslümanların hem kendi aralarında hem de diğer din ve düşüncelere karşı hoş görülü ve saygılı olmaları istendi. Bunun huzur ve sükunun sağlanmasında önemli katkısının olacağı belirtildi. Ayrıca dünyada daha rahat yaşayabilmek için yardımlaşmanın ve gelişime açık olmanın önemine dikkat çekildi.

Değerlendirme

Geniş ve dinamik bir dinleyici kitlesinin katıldığı bu toplantıya ülkemizdeki çeşitli üniversitelerden değerli ilim adamlarının yanı sıra Suriye, Mısır ve İran'dan birer uzmanın katılması olumlu olmakla birlikte, doğu ve batı dünyasından hiç kimsenin bulunmaması dikkat çekti. Ayrıca, gerek Türkiye içinde gerekse yurt dışında konularında uzman olan kişilerin daha geniş katılımı sağlanabilse daha yararlı olabilirdi. Yine, böylesine uluslar arası bir sempozyumun fiziki şartları daha uygun olan – mesela amfi türü konferans salonları gibi- bir yerde yapılabilirdi. Yine, özellikle genç akademisyenlere daha fazla söz hakkı verilebilirdi. Böylece hem onların heyecanları, toplantıya bir zenginlik katardı, hem de onların önü açılmış olurdu. Bütün bunlara rağmen böylesine geniş ve önemli bir konuyu kırk civarında ilim adamıyla tartışmaya açmak ve bu konuda bir ilkin gerçekleştirilmiş olması açısından İslam Araştırmaları Vakfı (İSAM)'nın organize etmiş olduğu bu toplantı takdire şayandır. Ayrıca, toplantıda sunulan her tebliğden sonra, tebliğlere ilişkin sorulan sorular ve yapılan değerlendirmeler dinleyicilerin de toplantıya aktif katılımlarını sağlaması, yine ayrıca oturum başkanlarının zaman zaman etkin katılımlarda bulunmaları da toplantının dikkat çeken yönlerinden birisiydi.

Toplantının genelinde, Ehl-i Sünnet'e karşı olumsuz bir tavır alınması, özellikle de, Müslümanların ahlaki yozlaşmasının, Ehl-i Sünnetin Hanefî-

Maturidî düşünceye ait, amel-iman ayrımı prensibine bağlanması, bu konunun ilk kaynaklara inilerek ve yeteri kadar incelenmediğini gösterdi. Çünkü, iman-amel ayrımı, Ehl-i Sünnet olarak gösterilen gruplar içinde sadece Hanefî-Mâturîdî düşüncede söz konusudur. Konuşmacıların da ifade ettiği gibi Ehl-i Sünnet Ashabu'l-Hadis, Selefilik, Eş'arilik ve Mâturîdîlî olarak gruplara ayrılmıştır. Kaldı ki, Kutlu'nun da ifade ettiği gibi daha sonra, Ashabu'l-hadis, Rey taraftarları üzerinde bir hayli etkili olmuştur. Başka bir ifadeyle, Ehl-i Sünnet sadece Hanefî- Mâturîdîlerden meydana gelmediği gibi, zamanla Mâturîdîliğin içi Hadiscilerin itikaddaki mezhebi olan Eş'arilikle doldurulmuştur. Bütün bunlarla birlikte, İman-amel ayrımı, durup dururken ortaya çıkmış basit bir mesele değildir. Bu konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, şu iki noktanın bilinmesi büyük önem arz etmektedir. Bunlardan birincisi, Sıffin ve Cemel savaşlarından sonra büyük günah işleyen durumu konusunda Müslümanlar ihtilafa düştüler, Hariciler, büyük günah işleyen her kesin, dinden çıktığını iddia ettiler, kendileri gibi düşünmeyen Müslümanları öldürmeye başladılar. Bu durum, İslam toplumunda karışıklığa ve huzursuzluğa neden oldu. İkincisi ise, hadis taraftarları ameli imanun bir parçası olarak gördükleri için, bütün amelleri yerine getirmeyenlerin mümin olamayacağını söylüyorlardı. Yine, Mutezile, bu konuda büyük günah işleyen bir müslümanın konumunu, tartışmaya açarak onun mümin ile kafir arasında bir yerde olduğunu ileri sürüyorlardı. Bu durum karşısında, kafası karışan Müslümanlar, acaba ben gerçekten Müslüman mıyım, dinden çıktım mı? Gibi sorularla bocalamaya başlamışlardı., Bu sebeple Hadis taraftarları, göğsünü gere gere "Ben gerçekten müminim" diyememiş, günahsız insan olamayacağı için bu durum karşısında psikolojik bunalıma düşmüş., kendinden emin olmadığı için "inşallah müminim" demeyi tercih etmişti. Bütün bu olaylar, Müslümanların psikolojisinin bozulmasına sebep olmuştu. İşte tam bu sırada, Mürcü düşünceye sahip Ebû Hanife gibi şahsiyetler İmanun kalp ile tasdik olduğunu, amellerin ise, imanun gereği olduğunu yani dinde asıl olanun iman etmek olduğunu, amel etmenin gerekli fakat mümin olmak için şart olmadığı görüşünü benimseyerek Müslümanları hem acaba ben Müslüman mıyım değilim mi? tereddüdünden, hem de hiç kimsenin günahından dolayı dışlanmaması gerektiğini savunmuşlardır. Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere, iman ile amelin ayrı şeyler olduğunun belirtilmesi, Müslümanların içine düşmüş oldukları, psikolojik ve sosyolojik bunalımdan kurtulmasına yardımcı olmuştur. Buna rağmen, bu gerçeğin göz ardı edilmesi, onlara karşı haksızlık olacağı kanaatindeyiz. Çünkü, her konu, ortaya çıktığı dönemin şartları içinde değerlendirilirse bir anlam ifade eder ve doğru anlaşılır. İman-amel ayrımının

Müslümanları ahlaksızlaştırdığı iddiasına gelince, Hanefî-Mâturîdî düşüncenin temelini atan Ebû Hanife ve onun görüşlerini sistemleştiren Ebû Mansur el-Mâturîdî, dinde asıl olan şeyin iman olduğunu belirtmekle birlikte, kesinlikle, amelsiz imanı savunmadılar, hatta onlar, insanın en küçük bir günahtan dolayı bile Allah'ın gazabına uğrayabileceğini açık bir şekilde ifade ettiler. Her ikisi de, imanla birlikte amelî de ihlaslı bir şekilde yerine getirilmesine son derece önem vermişlerdir. Bu açıklamalar, iman-amel ayrımı konusunda Ehl-i Sünnetin Rey kanadının eleştirilmesini değil, takdir edilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir. Nitekim, Sönmez Kutlu, tebliği müzakere ederken, Mâturîdîliğin arka palanının reddedilerek, akılcı ve hoşgörücülüğün yanlış anlaşıldığını belirterek bu konuya dikkat çekmiştir.

Yine, bilindiği gibi Ebû Hanife'nin benimsemiş olduğu metodu, insan haklarının ve kamu menfaatinin korunmasını esas almakla birlikte, kolaylaştırıcı ve her şeyin-mümkün olan- en iyisini yapmayı hedeflemektedir. Başka bir deyişle, o, ferdin haklarının korunması, halkın menfaati, kolaylık ve benzeri düşüncelerle gerekirse kıyası bile terk edip insanlar için en uygun olanı aramaktadır. Ayrıca, Şafiye göre, içtihadın zirvesi kıyasken, Ebû Hanife'ye göre ise, kıyas, içtihadın başı sayılmaktadır. Yine, Mâturîdî'ye göre, akıl, insanı her türlü erdeme kavuşturur. Yine, her şeye rağmen birlik ve beraberlik içinde hoş görülmesi bir yaşam sürmek Mürcie'nin ve devamı olan Mâturîdîliğin esasını teşkil etmektedir. Buna rağmen, Ehl-i Sünnet içinde hatta Mâturîdîlik içinde bile Ebû Hanife ve İmam Mâturîdî anlaşılammıştır. Bütün bunlar, Ehl-i Sünnet toplantısında, hemen hiç yer verilmeyen Mâturîdîliğin iyi anlaşılmasına ne kadar ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

AHMET AK

e-mail: ahmetak63yahoo.com